

ПІЗНАВАЛЬНІ КОНСТРУКЦІЇ ДОСЛІДЖЕННЯ СУЧАСНОЇ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ: ФУНДАМЕНТАЛЬНІ ТА ПРИКЛАДНІ ПИТАННЯ

Настасяк І.Ю.,

*кандидатка юридичних наук, доцентка,
доцентка кафедри теорії та філософії права
Львівського національного університету імені Івана Франка,
ORCID: 0000-0002-3963-1788
e-mail: iryna.nastasiak@gmail.com*

Настасяк І.Ю. Пізнавальні конструкції дослідження сучасної правової системи України: фундаментальні та прикладні питання.

У статті запропоновано визначення поняття «ідентифікаційний код правової системи» (впорядкована сукупність найсуттєвіших юридичних ознак конкретного типу, які відображають особливості інституційної, функційної і нормативної частин правової системи) й основних його показників, які є юридичними критеріями для ідентифікації правової системи України з континентальним типом; визначено поняття «індикатор функціонування та розвитку правової системи» – система показників відповідного стану її функціонування та розвитку; встановлено основні типові показники функціонування й розвитку правової системи, показники допустимих відхилень і прогресивного й регресивного стану; згадуваний індикатор використано для характеристики сучасної правової системи України, для встановлення реального стану її функціонування і розвитку. Завдяки застосуванню пізнавальних конструкцій «ідентифікаційний код правової системи» й «індикатор функціонування та розвитку правової системи України» зроблено висновок, що правова система України є однією із систем континентального типу, оскільки їй властиві відповідні ідентифікаційні ознаки. Встановлено, що показники взаємодії правової системи України й міждержавних правових систем загалом відповідають пізнавальним конструкціям; показники допустимих відхилень і прогресивного стану чітко не виявляються, але фіксуються деякі показники регресивного стану, зокрема: часто спостерігається відсутність належної взаємодії за наявності формальних показників; порушується низка принципів міжнародного права (насамперед безпечових); простежуються деформації взаємодії з боку і міждержавних правових систем, і правової системи України; відбувається перманентне реформування правової системи України, яке не відповідає сучасним реаліям.

Дослідження сучасної правової системи України з використанням зазначених пізнавальних конструкцій дало змогу не тільки ідентифікувати правову систему України з континентальним правом, а й виявити особливості її інституційної, функційної й нормативної частин; розкрити зміст типових показників правової системи України і проблеми, які виникають у процесі функціонування національної правової системи; встановити її взаємозв'язок з іншими правовими системами цього типу, універсальними правовими системами (ООН) та європейськими регіональними міждержавними правовими системами.

Ключові слова: правова система України, пізнавальні конструкції, ідентифікаційний код правової системи, індикатор функціонування та розвитку правової системи, континентальний тип правової системи, взаємодія правової системи України й міждержавних правових систем.

Nastasiak I.Yu. Cognitive constructions of the study of the modern legal system of Ukraine: fundamental and applied issues.

The article proposes a definition of the concept of «identification code of the legal system» (an ordered collection of the most essential legal features of a specific type, which reflect the peculiarities of the institutional, functional and normative parts of the legal system) and its main indicators, which

are legal criteria for identifying the legal system of Ukraine with a continental type; the concept of «indicator of functioning and development of the legal system» is defined – a system of indicators of the corresponding state of its functioning and development; the main typical indicators of the functioning and development of the legal system, indicators of permissible deviations and progressive and regressive state are established; the mentioned indicator is used to characterize the modern legal system of Ukraine, to establish the real state of its functioning and development. Thanks to the application of the cognitive constructions «identification code of the legal system» and «indicator of the functioning and development of the legal system of Ukraine», it was concluded that the legal system of Ukraine is one of the systems of the continental type, as it has the corresponding identification features. It was established that the indicators of the interaction of the legal system of Ukraine and international legal systems generally correspond to cognitive constructions; indicators of permissible deviations and a progressive state are not clearly identified, but some indicators of a regressive state are recorded, in particular: there is often a lack of proper interaction in the presence of formal indicators; a number of principles of international law (primarily security ones) are violated; the deformations of interaction on the part of both interstate legal systems and the legal system of Ukraine are traced; there is a permanent reform of the legal system of Ukraine, which does not correspond to modern realities.

The study of the modern legal system of Ukraine using the specified cognitive constructions made it possible not only to identify the legal system of Ukraine with continental law, but also to reveal the peculiarities of its institutional, functional and regulatory parts; reveal the content of typical indicators of the legal system of Ukraine and the problems that arise in the process of functioning of the national legal system; establish its relationship with other legal systems of this type, universal legal systems (UN) and European regional interstate legal systems.

Key words: legal system of Ukraine, cognitive constructions, identification code of the legal system, indicator of functioning and development of the legal system, continental type of the legal system, interaction of the legal system of Ukraine and interstate legal systems.

Постановка проблеми. Ідентифікація правової системи України хоч і є важливою з погляду забезпечення належного її реформування, увідповіднення з найкращими загальносвітовими правовими стандартами, однак не дає змоги з'ясувати стан функціонування сучасної правової системи України, виявити тенденції розвитку, можливі деформації, спрямованість до прогресивного чи регресивного стану, а також запропонувати способи розв'язання зазначених проблем. Окреслені питання можна вирішити завдяки взаємозв'язку ідентифікаційного коду й індикатора функціонування та розвитку правової системи.

У роботі запропоновано поняття індикатора функціонування та розвитку правової системи як системи показників відповідного стану. Виокремлено типові показники функціонування системи: принципи права, суб'єкти права (їхні повноваження), їхня юридична діяльність і відповідні результати (правотворчі, правозастосовні, правотлумачні акти), а також мета правової системи. Виявлено показники, які характеризують межі допустимих відхилень від типового стану, а також показники прогресивного і регресивного стану правової системи.

Отож ідентифікація правової системи й індикатори її функціонування та розвитку дають змогу проаналізувати будь-яку національну чи міждержавну правову систему, з'ясувати її належність до відповідного типу та встановити стан її функціонування й тенденції розвитку.

Дослідження сучасної правової системи України з використанням цих пізнавальних конструкцій дає змогу не тільки ідентифікувати правову систему України з континентальним правом, а й виявити особливості її інституційної, функційної й нормативної частин; розкрити зміст типових показників правової системи України і проблеми, які виникають у процесі функціонування національної правової системи; встановити її взаємозв'язок з іншими правовими системами цього типу, універсальними правовими системами (ООН) та європейськими регіональними міждержавними правовими системами. Особливо важливим є встановлення такого індикатора в контексті глобальних викликів воєнної агресії Російської Федерації щодо України; здатності міжнародно-правових засобів забезпечити задекларовані в офіційних документах універсальних і європейських міждержавних організацій принципи та норми міжнародного права, адже міжнародно-правові цінності, норми і принципи є основними правовими стандартами для сучасної правової системи України. Тож досліджувана тема є актуальною і з погляду загальної теорії, і в контексті порівняльної правової методології, і з огляду на реформування правової системи України.

Мета наукової статті – створити пізнавальні конструкції «ідентифікаційний код правової системи» й «індикатор функціонування та розвитку правової системи» для проведення правового дослідження й отримання належних результатів, завдяки яким аргументувати належність правової системи України до континентального типу правових систем і з'ясувати стан її функціонування та розвитку.

Стан дослідження проблематики. Процес ідентифікації правової системи України в українській юридичній літературі 90-х років минулого століття був досить складним, чимало українських учених (Х. Бехруз, Л. Богачова, О. Зайчук, М. Козюбра, Л. Луць, І. Оборотов, Н. Онищенко, Є. Харитонов, О. Передерій, М. Савчин та ін.) досліджували цю проблематику у своїх працях. Зокрема висловлювалися міркування щодо так званої східноєвропейської традиції [1]; євразійської правової сім'ї [2]. Водночас чимало науковців схиляється до того, що правова система України має витоки в романо-германському типі [3] або повертається до романо-германського типу [4], зокрема з погляду євроінтеграційних процесів [5]. Разом з тим у науковій літературі висловлюється й більш докладна позиція із цього приводу, а саме, що правова система України і за генезисом, і за юридичною ознакою є правовою системою романо-германського типу, а в сучасний період – із тенденцією до зближення з європейським міждержавним типом правових систем [6].

Виклад основного матеріалу. У роботі використано соціологічну методологію, зокрема прийоми аналізу документів, таких як Конституція України, закони України («Про міжнародні договори України», «Про Конституційний Суд України») та інші нормативно-правові акти. Це дало підстави сформулювати емпіричну основу для загальнотеоретичного й порівняльно-правового аналізу сучасної правової системи України. Завдяки загальнотеоретичній пізнавальній конструкції «правова система», що складається з інституційної, функційної і нормативної частин, з'ясовано особливості правової системи України та її структурних частин, які використовуються як юридичні критерії типологізації правових систем, а також їх ідентифікації з відповідним типом правових систем світу. Для цього застосовано конструкцію «ідентифікаційний код правової системи» – сукупність найсуттєвіших ознак, які визначають особливості інституційної, функційної й нормативної частин правової системи України.

Такі юридичні критерії дозволили не тільки ідентифікувати сучасну правову систему України з континентальним типом правових систем, а й визначити її місце серед сучасних правових систем світу завдяки порівняльно-правовому методу й типологізації. Ідентифікація є важливою також з позиції ефективнішого приведення правової системи України до стандартів провідних національних правових систем, а також міждержавних правових систем світу (і універсальних, і європейських регіональних).

Ця пізнавальна конструкція тісно пов'язана зі ще однією конструкцією – «індикатор функціонування та розвитку правової системи». Серед різноманіття значень слова «індикатор» у мовних словниках вибрано термін «показник», який є найбільш прийнятним для дослідження й характеристики юридичних явищ [7; 8, с. 250]. Варто зауважити, що в юридичній літературі не здійснювалось пізнання явища індикатор, а в соціально-економічній літературі індикатор використовується (як показник) для визначення основних напрямів розвитку за певних умов; характеристики явищ процесів, які відображають зміни в динаміці або відхилення від нормативного значення. Термін же «показник» відображає структурно-функціональні властивості системи, її стану, змін, які використовуються для аналізу не тільки характеристики стану явищ, а й прогнозування за певних умов [9].

Для формування уявлень про індикатор правової системи варто насамперед уточнити, що його застосовуватимемо для аналізу правових явищ, зокрема правової системи, під якою розуміють стійку взаємодію суб'єктів права, впорядковану за допомогою правових засобів і спрямовану на досягнення правопорядку. Тож індикатором правової системи має бути система показників відповідного стану її функціонування та розвитку.

Такі показники – це основні ознаки, які характеризують природу правової системи, зокрема і її структурну впорядкованість: наявність мети правової системи; структурних елементів – суб'єктів права (інституційна частина); їхньої юридичної діяльності, яка забезпечує зв'язки між ними (функційна частина); результатів юридичної діяльності – правотворчих, правозастосовних, правоінтерпретаційних актів, які є спеціальними правовими засобами, що забезпечують такі зв'язки (нормативна частина); спрямованість на досягнення мети – правопорядку.

До основних типових показників можна зарахувати: принципи правової системи, коло суб'єктів (правотворчі, правозастосовні, правотлумачні) і їхні повноваження; види юридичної діяльності, що

здійснюється цими суб'єктами за встановленою процедурою, та її результати – юридичні акти у встановленій юридичній формі; результат – правопорядок (стан упорядкованості суспільних відносин як передумови функціонування та розвитку правової системи й соціальної системи загалом).

Важливими є й показники допустимих відхилень, які є межами функціонування правової системи, маркером наявності проблеми і потреби в пошуку засобів її розв'язання. До таких показників зазвичай належать: правова аналогія, способи подолання колізій, правова уніфікація, коригування юридичних актів.

При цьому правовій системі за відповідних (конкретних) умов може бути властивий прогресивний або ж регресивний стан розвитку. Характерними показниками прогресивного стану є, зокрема: зміна й формалізація нових принципів права; поява нових правових засобів; забезпечення стійкої взаємодії суб'єктів права, яка необхідна для досягнення мети; тенденції до трансформації чи перспективи появи нової моделі правової системи; зміна показників взаємодії національної правової системи й міждержавних правових систем.

Регресивний стан характеризується такими показниками: невідповідність реальним соціальним умовам (чинникам); деформації структурної організації; за допомогою наявних правових засобів неможливо досягнути мети правової системи або ж необхідні правові засоби взагалі відсутні чи замінені іншими соціальними засобами; за наявності формальних (типових) показників немає реальної взаємодії суб'єктів чи реального спрямування на досягнення мети, що зазвичай свідчить про тенденції до втрати системою правової форми. У сучасних умовах простежується ще один приклад регресивного стану – використання правовою системою типових показників для досягнення іншої мети (не правопорядку). Це тенденція до формування й функціонування спотвореної моделі правової системи, що загрожує втратою правової форми, а то й знищенням соціальної системи загалом.

Використання двох зазначених вище пізнавальних конструкцій дає змогу проаналізувати національні й міжнародні правові системи, виокремити ідентифікаційний код для визначення належності до відповідного типу правової системи, а за допомогою індикаторів функціонування та розвитку правових систем – виявити формальний і реальний стан їх функціонування та розвитку, загрози появи регресивного стану, а також запобігти втраті чи деформації правової форми або виявити тенденції до прогресивного стану і створити належні умови для переходу до нової правової форми.

Індикатор застосовується і для виявлення взаємодії національних та міждержавних правових систем у спільному правовому просторі. При цьому типовими показниками є: принципи взаємодії (верховенство права, верховенство міжнародного договору чи визнання його складовою частиною національної системи джерел права); координація діяльності суб'єктів права і правових засобів, зокрема юридичних актів; збалансованість у системі завдяки такій координації; спрямованість на досягнення мети – правопорядку. Допустимі відхилення виявляються у зміні принципів взаємодії правових засобів. Показниками прогресивного стану є: фіксація нових принципів взаємодії, зміна загальноцивілізаційних принципів, тенденції до появи нової правової форми міждержавної правової системи (чи національної). Регресивному стану властиві: відсутність реальної взаємодії (за наявних формальних показників); деформації взаємодії; невідповідність геополітичним змінам; спрямованість на втрату правової форми.

Як і будь-яка інша сучасна правова система, правова система України має внутрішню організацію, яка містить інституційну, функційну й нормативну частини, особливості яких дозволяють сформувати ідентифікаційний код. Ідентифікація дає змогу встановити належність правової системи до відповідного типу, що забезпечує умови ефективного її функціонування, правової уніфікації та розвитку, зокрема в контексті євроінтеграційних процесів.

Як уже зазначалося, важливою пізнавальною конструкцією, яка необхідна для дослідження правової системи України, є не тільки ідентифікаційний код правової системи, а й індикатор її функціонування та розвитку. Застосування цих засобів пізнання правової дійсності було здійснене шляхом виявлення особливостей інституційної, функційної і нормативної частин правової системи України у взаємодії з індикатором функціонування та розвитку, який вимагає аналізу типових показників: мети і принципів правової системи, кола правотворчих, правозастосовних, правотлумачних суб'єктів і їхніх повноважень, основних видів їхньої діяльності та її результатів (правотворчих, правозастосовних, правотлумачних актів). Окрім цього, встановлено межі допустимих відхилень і тенденції розвитку правової системи України.

Отже, метою сучасної правової системи України є досягнення правопорядку як необхідної умови функціонування соціальної системи. Основні принципи функціонування сучасної правової системи України закріплено в Конституції України: принципи демократичної, соціальної, правової держави; визнання найвищою соціальною цінністю людини; поділ державної влади на законодавчу, виконавчу і судову; гарантування місцевого самоврядування [10].

Детермінуючою для правової системи України є інституційна частина, насамперед правотворчі, правозастосовні і правоінтерпретаційні суб'єкти в межах наданих їм повноважень, необхідних для досягнення її основної мети – національного правопорядку як основи функціонування українського суспільства загалом.

Важливим критерієм для визначення кола суб'єктів є принцип розподілу влад. Згідно з Конституцією та законами України правотворчим суб'єктом є, зокрема, Верховна Рада України. Її правотворчі і правозастосовні повноваження визначено у ст. 85 Конституції України: прийняття законів, внесення змін до Конституції України, визначення засад внутрішньої та зовнішньої політики, призначення Прем'єр-міністра та ін. [10]. Варто зазначити, що правозастосовних повноважень Верховної Ради України значно більше, ніж законодавчих. Водночас зауважимо, що в Конституції України Верховна Рада визначена як єдиний законодавчий орган України.

Правотворчими повноваженнями наділений і Президент України, який, відповідно до ст. 102 Конституції України, є главою держави. Згідно зі ст. 106, окрім розпорядчих та інших правозастосовних повноважень, Президент України підписує закони (ст. 94), прийняті Верховною Радою України; має право вето щодо них; видає укази та розпорядження; зупиняє дію актів Кабінету Міністрів України; наділений правом законодавчої ініціативи у Верховній Раді України (а невідкладні його законопроекти розглядаються Верховною Радою України позачергово) [10].

Кабінет Міністрів України – вищий орган виконавчої влади, який, відповідно до ст. 116 Конституції України, забезпечує державний суверенітет, економічну самостійність України, здійснення внутрішньої та зовнішньої політики держави, виконання Конституції, законів України й актів Президента України та має інші правозастосовні повноваження. Водночас він наділений і правотворчими повноваженнями: видає постанови та розпорядження (ст. 117 Конституції України) [10].

Порядок прийняття та набрання чинності актами Кабінету Міністрів України визначається у статтях 49–52 Закону України «Про Кабінет Міністрів України» [11].

Повноваження міністерств та інших центральних органів виконавчої влади зафіксовані в Законі України «Про центральні органи виконавчої влади», зокрема щодо забезпечення формування й реалізації державної політики у відповідних сферах тощо [12]. Міністерства – центральні органи виконавчої влади – окрім управлінських (правозастосовних) повноважень, мають і правотворчі повноваження, а саме: міністр видає та підписує накази міністерств, скасовує акти територіальних органів міністерства [12].

Згідно зі ст. 118 Конституції України виконавчу владу в областях і районах, містах Київ та Севастополь здійснюють місцеві державні адміністрації. У ст. 119 Основного Закону визначено перелік повноважень місцевих державних адміністрацій: виконання Конституції України та законів України, актів Президента України, актів Кабінету Міністрів України та інших органів центральної виконавчої влади; забезпечення виконання державних та регіональних програм соціально-економічного та культурного розвитку тощо [10]. Відповідно до ст. 6 Закону України «Про місцеві державні адміністрації» вони мають правотворчі повноваження, зокрема: голови місцевих державних адміністрацій видають нормативні правові розпорядження, а керівники структурних підрозділів – накази [13]. Вони можуть виконувати також повноваження, делеговані їм районними чи обласними радами (ст. 116 Конституції України); повинні взаємодіяти з органами місцевого самоврядування (ст. 119 Конституції України) [10].

У ст. 140 Конституції України передбачено, що місцеве самоврядування здійснюється через територіальну громаду в порядку, визначеному законом, безпосередньо і через органи місцевого самоврядування (сільські, селищні, міські ради та їх виконавчі органи), які відповідно до ст. 143 Конституції України наділені низкою повноважень, як-от: управління майном комунальної власності; затвердження та контроль виконання програми соціально-економічного і культурного розвитку тощо. Відповідно до ст. 144 Конституції України органи місцевого самоврядування в межах визначених законом повноважень приймають рішення, обов'язкові до виконання на відповідній території [10]. Про правотворчі повноваження органів місцевого самоврядування йдеться

і у ст. 26 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», а саме про скасування актів виконавчих органів ради, які не відповідають Конституції України, законам України та іншим актам законодавства [14].

У законах України визначено й коло суб'єктів нормативно-договірної правотворчості та їхні повноваження щодо укладення колективних і міжнародних договорів.

Так, статті 10–12 Кодексу законів про працю України визначають мету укладення та суб'єктів колективного договору [15]. Повноваження цих суб'єктів щодо укладення колективних договорів визначено у статтях Закону України «Про колективні договори та угоди», який ще не набрав чинності [16].

Коло суб'єктів і їхні повноваження щодо укладення міжнародних договорів визначено в Законі України «Про міжнародні договори України». Зокрема, згідно зі ст. 9 Закону ратифікація міжнародних договорів України здійснюється шляхом прийняття закону про ратифікацію, невід'ємною частиною якого є текст міжнародного договору. Виконання зобов'язань за міжнародними договорами України забезпечують міністерства та інші центральні органи виконавчої влади, інші органи державної влади з питань, які віднесені до їх відання [17]. Отже, окрім правотворчих повноважень, відповідні органи держави здійснюють і правозастосування.

Великий обсяг правозастосовних повноважень покладено на судову систему. Як зазначено у ст. 124 Конституції України, виключно суди в Україні здійснюють правосуддя [10]. Відповідно до ст. 17 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» система судоустрою в Україні складається з місцевих судів, апеляційних судів, Верховного Суду [18].

Правосуддя здійснюється відповідно до судових процедур, які визначені процесуальними кодексами (Цивільним процесуальним кодексом України, Господарським процесуальним кодексом України, Кримінальним процесуальним кодексом України, Кодексом адміністративного судочинства України).

Функціонує в Україні і Конституційний Суд України, який, відповідно до ст. 1 Закону України «Про Конституційний Суд України», є органом конституційної юрисдикції, що забезпечує верховенство Конституції України, вирішує питання про відповідність Конституції України законів України та інших актів, здійснює офіційне тлумачення Конституції України [19].

Відповідно до зазначених у законах України повноважень схарактеризованих суб'єктів вони здійснюють правотворчу, правозастосовну, а деякі правотлумачну діяльність, процедури яких визначено в законах України.

Так, порядок діяльності Верховної Ради України визначений не тільки в Конституції України, а й у Законі України «Про регламент Верховної Ради України». Верховна Рада України проводить свою роботу сесійно, а законопроектну – у комітетах; питання законотворчої процедури визначено у статтях 89–137 Закону України «Про Регламент Верховної Ради України», а ст. 138 визначає порядок прийняття постанов та інших актів Верховної Ради України [20]. Отже, Верховна Рада України здійснює і законодавчу діяльність, і підзаконну правотворчість.

Підзаконну правотворчість здійснює і Президент України – видає укази і розпорядження. Порядок цієї діяльності визначений у статтях 102–112 та інших статтях Конституції України [10]. Порядок підготовки та прийняття указів і розпоряджень Президента України визначено Положенням про порядок підготовки та внесення проектів актів Президента України [21].

Підзаконну правотворчу діяльність здійснює також Кабінет Міністрів України. Відповідно до ст. 117 Конституції України він видає постанови й розпорядження, які підписує Прем'єр-міністр України [10]. Питання правотворчої діяльності Кабінету Міністрів України (як і правозастосовної) визначено Законом України «Про Кабінет Міністрів України» [11]. Кабінет Міністрів України є суб'єктом законодавчої ініціативи, а згідно зі статтями 49–52 Закону України «Про Кабінет Міністрів України» є суб'єктом підзаконної правотворчості, яка здійснюється за визначеною в цьому Законі процедурою [11]. Порядок і процедурні питання діяльності Кабінету Міністрів України зафіксовані також у Регламенті Кабінету Міністрів України, зокрема й процедура видання постанов і розпоряджень Уряду [22]. Правотворча діяльність Кабінету Міністрів України здійснюється з урахуванням Правил підготовки проектів актів Кабінету Міністрів України, які містять положення щодо підготовки проектів урядових актів, форми, техніко-технологічних особливостей [23].

Порядок діяльності міністерств та інших центральних органів виконавчої влади в Україні регулює Закон України «Про центральні органи виконавчої влади» [12]. Варто зазначити, що центральні органи виконавчої влади приймають накази та інші підзаконні нормативно-правові акти, а

також правозастосовні акти, спрямовані на реалізацію положень нормативних наказів міністерств (але насамперед – на реалізацію положень Конституції України, законів України, постанов Верховної Ради України, актів Президента України та Кабінету Міністрів України). Отже, важливе значення має чітке їх розмежування за юридичною силою: накази видає міністерство, а підписує міністр, однак нормативно-правові накази підлягають державній реєстрації в Міністерстві юстиції України, включенню до Єдиного державного реєстру нормативно-правових актів та публікації в офіційних друкованих виданнях України, натомість регуляторні накази розробляються, приймаються й оприлюднюються згідно з вимогами Закону України «Про засади державної регуляторної політики у справах господарської діяльності» [24].

Утім, низка положень не закріплені в Законі України «Про центральні органи виконавчої влади» і не охоплюють усіх параметрів правотворчої діяльності. Зокрема, немає типового положення про правотворчу діяльність міністерств та інших центральних органів виконавчої влади, а відтак кожне міністерство створює типові акти (положення, методичні рекомендації тощо) для власних потреб. Наприклад, Методичні рекомендації з підготовки та оформлення проектів законів України, нормативно-правових актів Президента України, Кабінету Міністрів України, Міністерства надзвичайного стану та дотримання правил норми проектної техніки, що затверджені Наказом Міністерства з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи [25]. Метою цих Рекомендацій було встановити єдині вимоги до законопроектної техніки й рекомендації щодо процедури їх розроблення та розгляду відповідними суб'єктами.

Типовим для міністерств та інших центральних органів виконавчої влади є Порядок подання нормативно-правових актів на державну реєстрацію до органів юстиції та проведення їх державної реєстрації, в якому через відсилку до Положення про державну реєстрацію нормативно-правових актів міністерств, інших органів влади дається перелік нормативно-правових актів, які підлягають державній реєстрації [26].

Здійснення правотворчої і правозастосовної діяльності місцевими державними адміністраціями прописано в Законі України «Про місцеві державні адміністрації». Ідеться, зокрема, про підготовку та порядок узгодження і прийняття нормативно-правових розпоряджень, нормативно-правових актів регуляторного характеру, їх громадське обговорення, оприлюднення, державну реєстрацію. Окрім того, мовиться і про акти індивідуальної дії, а також про порядок оскарження, зупинення та скасування актів місцевих державних адміністрацій [13].

Локальну правотворчість здійснюють і органи місцевого самоврядування, адже відповідно до ст. 144 Конституції України органи місцевого самоврядування в межах повноважень, визначених законом, приймають рішення, які є обов'язковими до виконання на відповідній території [10]. Згідно із Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні» правотворча діяльність сільських, селищних, міських рад здійснюється на пленарних засіданнях щодо затвердження регламентів рад та прийняття статутів територіальних громад. Цей Закон визначає порядок прийняття і нормативних актів рад у межах їхніх повноважень, і інших актів у формі рішень (ст. 59) [14].

Кодекс законів про працю України передбачає такий різновид правотворчості, як нормативно-договірна – укладення колективних договорів. Зокрема, ст. 13 Кодексу визначає перелік питань, щодо яких укладаються колективні договори (виробничі, трудові, соціально-економічні відносини), а статті 14–20 регулюють процедуру здійснення нормативно-договірної правотворчості [15], яка також зафіксована в законах України «Про колективні договори і угоди» (1993) [27] і «Про колективні договори і угоди» (2023). Закон 2023 року набере чинності лише через шість місяців з дня припинення чи скасування режиму воєнного стану (окрім деяких положень) в Україні [16]. Він конкретизує порядок прийняття реєстрації, зупинення, припинення дії колективного договору, а також, окрім правотворчої, визначає порядок правозастосовної і правотлумачної діяльності (суб'єкти сторін колективного договору здійснюють тлумачення положень договорів, сфери дії й застосування; сторони повинні визначати порядок тлумачення положень договору) [16].

Згідно із Законом України «Про міжнародні договори України» здійснюється і міжнародно-правова договірна правотворчість. Зокрема, у статтях 4–14 визначено порядок укладення міжнародних договорів України, а у статтях 15–20 – виконання міжнародних договорів України, у статтях 21–23 – оприлюднення, реєстрація, зберігання [17].

Значний обсяг правозастосовної діяльності виконують судді шляхом здійснення правосуддя. Питання формування судової системи України та повноваження судів і суддів визначено Законом

України «Про судоустрій і статус суддів» [18]. Також порядок здійснення цивільного судочинства регламентує Цивільний процесуальний кодекс України [28]; питання наказового і позовного провадження – Господарський процесуальний кодекс України [29]; позовного провадження в адміністративному судочинстві – Кодекс адміністративного судочинства України [30]; кримінальне провадження в судах – Кримінальний процесуальний кодекс України [31]. Можна стверджувати, що правозастосовна діяльність судів України загалом процедурно визначена та спрямована на отримання належних результатів.

Порядок організації й діяльності Конституційного Суду України визначено у статтях 32–50 Закону України «Про Конституційний Суд України»; параметри діяльності та форми актів Конституційного Суду України (рішення, висновки) визначені Регламентом Суду. Вони є остаточними, не підлягають оскарженню, публікуються у Віснику Конституційного Суду України [19]. Здійснюючи загалом правозастосовну діяльність, Конституційний Суд України уповноважений і на правотлумачну діяльність щодо офіційного тлумачення Конституції України (ст. 84 ЗУ «Про Конституційний суд України») [19].

Нормативна частина правової системи України складається з правових засобів, насамперед системи правотворчих, правозастосовних, правоінтерпретаційних актів. Особливе місце в ній посідають джерела права України: нормативно-правові акти, нормативно-правові договори, правові звичаї. Найвищу юридичну силу, відповідно до ст. 8 Конституції України, має Конституція України [10]. Закони приймаються на основі Конституції і повинні їй відповідати. За юридичною силою вони поділяються на конституційні закони, якими вносяться зміни до Конституції України, та звичайні закони. У ст. 92 Конституції України визначено перелік питань, які регулюються виключно законами України [10]. За зовнішньою формою вираження серед законів виокремлюють 24 кодекси України.

Значна частина величезного масиву чинних на сьогодні нормативно-правових актів (на кінець 2023 року їх було вже понад 1 млн [32]) – це підзаконні нормативно-правові акти, як-от: укази і розпорядження Президента України; постанови і розпорядження Кабінету Міністрів України; постанови Верховної Ради України; накази міністерств та інших центральних органів виконавчої влади; розпорядження голів місцевих державних адміністрацій; накази керівників їхніх структурних підрозділів; статuti територіальних громад сіл, селищ, міст; рішення органів місцевого самоврядування.

До системи джерел права України належать і нормативно-правові договори: колективні і міжнародні. Закон України «Про колективні договори і угоди» 2023 року розрізняє колективні договори і колективні угоди та дає визначення поняття «галузева угода з обмеженою дією» (ст. 2) [16].

Значну роль у впорядкуванні суспільних відносин та приведенні законів України до європейських правових стандартів відіграють міжнародні договори України, які укладаються від імені України Президентом України; від імені уряду – Кабінетом Міністрів України; від імені міністерств та інших центральних органів влади – міністерствами, іншими центральними органами виконавчої влади. Закон України «Про міжнародні договори України» чітко визначає перелік питань, які регулюються міжнародними договорами України (ст. 3) [17].

У галузевих законах, зокрема кодексах, зазвичай визначено перелік джерел права, які входять до галузевої системи. Наприклад, ст. 4 Цивільного кодексу України джерелами права України визначає: Конституцію України, Цивільний кодекс України, закони України, акти Президента України, постанови Кабінету Міністрів України, нормативно-правові акти інших органів влади України, а також звичай (ст. 7) та міжнародні договори України (ст. 10) [33].

Застосування правового звичаю в Україні є обмеженим, він об'єктивується найчастіше в нормативно-правових актах чи нормативно-правових договорах. Наприклад, ст. 7 Цивільного кодексу України передбачає, що цивільні відносини можуть регулюватися звичаями, зокрема звичаєм ділового обороту [28]. Положення щодо застосування правового звичаю зафіксовані у статтях 148–150 Кодексу торговельного мореплавства України [34] та у ст. 11 Сімейного кодексу України [35].

Неповною була б система правових засобів – регуляторів суспільних відносин – без правозастосовних актів: процесуальних рішень і постанов Верховної Ради України щодо установ та організацій, контролю їхніх функцій; рішень Верховної Ради України про призначення на посаду, звільнення з посади тощо; указів Президента України про призначення на посаду, звільнення з посади; організаційних, кадрових та інших розпоряджень Президента України; розпоряджень Кабінету Міністрів України (організаційно-розпорядчі та інші поточні питання); розпоряджень

голів місцевих державних адміністрацій; рішень органів місцевого самоврядування (рад); судових рішень (ухвали, постанови, рішення, вирoki); наказів і розпоряджень голів місцевих судів; рішень, висновків, ухвал, наказів Конституційного Суду України, інтерпретаційних правових актів Конституційного Суду України та рекомендаційних правотлумачних актів тощо.

Аналіз правової системи України, зокрема характеристика її інституційної, функційної й нормативної частин, дає змогу констатувати, що на сучасному етапі її розвитку не виникає сумнівів, що Україні властиві ідентифікаційні ознаки континентального (романо-германського) типу правової системи. В інституційній частині правової системи України, як і в будь-якій іншій правовій системі континентального права, спостерігається велика кількість правотворчих суб'єктів зі широкими повноваженнями; особливим статусом наділена Верховна Рада України – єдиний орган законодавчої влади; у законах закріплено повноваження суб'єктів підзаконної правотворчості та інших суб'єктів; функціонує орган конституційного правосуддя – Конституційний Суд України.

У функційній частині спостерігається чітке розмежування між правотворчою, правозастосовною і правоінтерпретаційною діяльністю, яка загалом здійснюється в межах визначених джерелами права України процедур.

Нормативна частина правової системи України характеризується великою за обсягом системою юридичних актів, зокрема джерел права. До системи джерел права України входять: нормативно-правові акти, нормативно-правові договори і незначна кількість правових звичаїв, а в основі функціонування є принципи права. Внутрішня її будова характеризується чіткою ієрархією нормативно-правових актів: Конституція, закони, підзаконні нормативно-правові акти з переважачою роллю законів; особлива роль відведена кодифікаційним актам. Можна констатувати зростання кількості міжнародних договорів. Окрім джерел права, для правової системи України характерні правозастосовні і правотлумачні, зокрема правоінтерпретаційні, акти. Система юридичних актів вдосконалюється під впливом міжнародних правових стандартів.

За допомогою пізнавальної конструкції «індикатор функціонування та розвитку правової системи» під час дослідження виявлено проблемні ситуації у структурних частинах правової системи України. Загалом типові показники правової системи України формально відповідають моделі правової системи: сформульовані основні принципи функціонування правової системи; для інституційної частини характерне коло суб'єктів, наділених повноваженнями, які спрямовані на досягнення мети; цьому сприяє їхня правотворча, правозастосовна і правотлумачна діяльність та отримані результати – правотворчі, правозастосовні і правотлумачні акти.

Що ж до реального функціонування правової системи України, то спостерігаються певні деформації, і не тільки в межах допустимих відхилень (щодо коригування юридичних актів; правового уніфікування, подолання колізій).

Аналіз інституційної частини дає змогу акцентувати на таких проблемах, як-от: наявність великої кількості суб'єктів, наділених правотворчими повноваженнями; у правотворчих суб'єктів великий обсяг повноважень не лише правотворчих, а й правозастосовних (розпорядчих, організаційних, управлінських тощо), що звужує їхні правотворчі можливості. Наприклад, з-поміж повноважень Верховної Ради України найменший відсоток – це законотворчі повноваження, інші повноваження часто трактуються навіть не як правозастосовні, а як політичні, що дає підстави для використання єдиного органу законодавчої влади в Україні як політичної інституції для захисту різноманітних (часто вузькогрупових) політичних інтересів. Спостерігається також намагання підмінити правові засоби іншими, такими, наприклад, як політична воля, що не закріплені в законі, а отже, суб'єкти не несуть відповідальності за виконання повноважень у цьому контексті. Це своєю чергою знижує ефективність правотворчих, правозастосовних і правоінтерпретаційних актів, щодо яких відсутній механізм забезпечення; спостерігається і вихід за межі повноважень чи, навпаки, звуження повноважень відповідних органів. Наприклад, Законом України «Про Конституційний Суд України» Конституційному Суду України не надано повноважень щодо офіційного тлумачення законів України, водночас вони не передані жодному іншому органу, хоча в низці правових систем немає органу конституційного правосуддя, а тлумачення законів здійснюють парламенти або вищі судові органи. В Україні ані правозастосовні, ані правотлумачні суб'єкти не наділені правотворчими повноваженнями, але через те, що ці положення не закріплені чітко в законах, створюються умови для суб'єктивної оцінки судових рішень чи інших актів, яким безпідставно надається статус джерела права.

Слід звернути увагу, що не лише повноваження органів держави чи інших суб'єктів, а й порядок здійснення їхньої діяльності не завжди закріплено у відповідних джерелах права України; відсутні регламентарні акти, які визначали б процедуру, за якою здійснюється відповідний вид юридичної діяльності, форма і зміст юридичних актів. Наприклад, відсутній типовий порядок підготовки і прийняття підзаконних нормативно-правових актів, особливо для центральних органів виконавчої влади та місцевих органів державної влади і місцевого самоврядування.

Не всі нові закони, які визначають порядок юридичної діяльності, є чинними, зокрема уже згадуваний Закон України «Про колективні договори і угоди» (2023) досі не набрав чинності, хоч і визначає порядок нормативно-договірної правотворчості (укладення колективних договорів), правозастосування і правотлумачення.

Порядок діяльності судових органів хоч і визначений у процесуальному законодавстві України, проте не містить чітких положень щодо правотлумачної діяльності. Однак це стосується й інших суб'єктів, наділених правотлумачними повноваженнями (зокрема, комітетів Верховної Ради), які здійснюють правотлумачення шляхом надання рекомендацій щодо застосування джерел права, а не роз'яснення їхнього змісту. Загалом, положення щодо правоінтерпретаційної діяльності (офіційного тлумачення Конституції України) та правотлумачної діяльності, результатом якої є акти рекомендаційного характеру, мають бути чітко сформульовані, щоб не виникало плутанини під час їх застосування.

Формулюючи положення Закону України «Про правотворчу діяльність», варто було б звернути увагу на позицію, висловлену в юридичній літературі щодо поняття правозастосовне тлумачення – інтелектуально-вольова діяльність суб'єкта, наділеного від імені держави владними повноваженнями, що здійснюється безпосередньо в процесі правозастосування у конкретній справі або з метою забезпечення правозастосовного процесу [36, с. 60].

За схарактеризованими показниками правової системи України простежується спрямованість до прогресивного стану: посилення затребуваності нормативно-договірної правотворчості в контексті укладення міжнародних договорів та удосконалення колективної договірної правотворчості, тобто є тенденції до появи нових правових засобів забезпечення структурної взаємодії, яка спрямована на досягнення мети правової системи України.

Утім для правової системи України характерні й показники регресивного стану, як-от: зловживання коригуючою законотворчою діяльністю (внесення змін до Конституції України 2004 року, скасування їх 2010 року, визнання їх знову чинними у 2014 році); коригуюча законотворча діяльність є одним із показників допустимих відхилень, але зловживання нею призводить не лише до зниження її авторитетності (як і Конституції України), а й до розбалансування інституційної частини та правової системи України загалом.

Засоби, які використовуються в межах допустимих відхилень (усунення деформацій, узагальнення правового регулювання, правова уніфікація тощо), частково закріплені в Методичних рекомендаціях з підготовки та оформлення проєктів законів України, нормативно-правових актів Президента України, Кабінету Міністрів України, Міністерства надзвичайних ситуацій та дотримання правил нормопроектної практики, що затверджені Наказом Міністерства з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи [25]. Щоправда, цих засобів недостатньо для досягнення мети правової системи України. Важливим засобом у цьому ж контексті є уніфікація судової практики, тобто діяльність спеціально уповноважених на це суб'єктів судової системи, що спрямована на створення типових моделей кваліфікації чи/та інтерпретації права, їх об'єктивації в судових рішеннях чи інших судових актах й об'єднання в єдину систему [37, с. 10]. У Законі України «Про судоустрій і статус суддів» така уніфікація подається як результат узагальнення судової практики та роз'яснення рекомендаційного характеру з питань застосування законодавства при вирішенні судових справ [18]. Варто пам'ятати, що правова уніфікація має бути важливим засобом у всіх видах юридичної діяльності, а не тільки в судовій.

Водночас, як ми вже зауважували, спостерігається переобтяження нормативної частини правової системи України нормативно-правовими актами, зокрема й законами, які не завжди є ефективними. Так, голова Верховної Ради України Руслан Стефанчук [32] ще 2023 року зазначав, що в Україні зафіксовано 1 млн 100 тис. чинних нормативно-правових актів і, на його думку, ця статистика не є свідченням їхньої якості, тому він вважає позитивним прийняття Закону України «Про правотворчу діяльність» [38]. Проте аналіз цього Закону свідчить про низку недоліків, які

потрібно було б усунути до набрання ним чинності. Так, варто було б переглянути цей Закон не лише стосовно змісту нормативно-правових приписів, понять, термінів, юридичних конструкцій, а й, зокрема, використання моделі «система джерел права» замість абстрактного поняття «законодавство», яке не відповідає природі сучасних джерел права України.

Загалом же, викликає подив змагання депутатів у законопроектній діяльності щодо кількості поданих законопроектів. Однак їх треба оцінювати за якістю, а не за кількістю. Це стосується і прийнятих законів.

Окрім того, досі не визначено чітких критеріїв розмежування підзаконних нормативно-правових актів і правозастосовних актів (це стосується й актів Президента України, органів місцевих державних адміністрацій, органів місцевого самоврядування); відсутні також типові нормативно-правові акти (регламентарні акти), які б визначали порядок підготовки, прийняття, оприлюднення, набрання чинності всіх видів юридичних актів в Україні. Відсутній порядок об'єктивації правових звичаїв і їх застосування.

Досі не визначено характеру співвідношення між законами України та міжнародними договорами в ієрархії джерел права України, адже відомо, що це джерела різної юридичної природи і юридичну силу у правовій системі України вони отримують від одного органу – Верховної Ради України. Отже, вони мають рівну юридичну силу в ієрархії і лише в разі колізій застосовуються норми міжнародного договору.

Дослідження правової системи України в умовах посилення глобалізаційних викликів зобов'язує звернути увагу на виникнення нових перешкод для функціонування правової системи в сучасних реаліях. До таких реальних умов розвитку правової системи України можна зарахувати не тільки особливості розвитку національної правової системи, а й її взаємодію з міждержавними правовими системами, формування іншого, зокрема інтеграційного, механізму. Ідеться насамперед про джерела права Європейського Союзу (далі – ЄС) й адаптацію до них джерел права України. Це величезний масив офіційних документів, правових стандартів ЄС, яким не повинні суперечити джерела права України, тобто українське законодавство має відповідати правовим стандартам Європейського Союзу [39], а джерела права ЄС можуть безпосередньо діяти у правовому просторі України на підставі принципів права Європейського Союзу.

Але не завжди навіть принципи міжнародного права (зокрема, європейського) можуть застосовуватися в контексті, у якому вони закріплені в міжнародних джерелах права. Наприклад, реалізація принципів правосуддя в умовах пандемії була значно ускладнена, щоправда, у літературі висловлювалася думка, що запровадження під час пандемії широкого використання ІТ-технологій у судочинстві сприяло формуванню «кіберправосуддя» [40].

Отже, правова система України, окрім інтенсивних правоінтеграційних процесів, зокрема в контексті забезпечення взаємодії з універсальними і європейськими міждержавними правовими системами, повинна враховувати глобалізаційні виклики, які сьогодні стали випробовуванням і для міждержавних правових систем, зумовили потребу у з'ясуванні їхньої ролі в новій реальності, необхідність їх трансформації та формування нових механізмів взаємодії з національними правовими системами [41].

У юридичній літературі зазначено, що принципи сучасного міжнародного права забезпечували співробітництво держав правовими й іншими засобами, були важливим підґрунтям системи міжнародного права до початку ХХІ ст. Проте через низку викликів (пандемія, війна в Україні тощо) їхня значущість знизилася, як і дієвість механізмів вирішення міжнародно-правових питань [42].

Індикатор взаємодії правової системи України та міждержавних правових систем (універсальних і європейських регіональних) визначає її насамперед через принципи взаємодії (верховенство права; визнання ратифікованих міжнародних договорів складовою частиною законодавства України та застосування їх у порядку, передбаченому для норм національного законодавства, але в разі виникнення колізії між міжнародним договором і законом України діє міжнародний договір; здійснення співробітництва у межах міжнародних співтовариств за загальноновизнаними принципами й нормами міжнародного права; пріоритет загальнонародських цінностей).

У процесі дослідження не виявлено показників допустимих відхилень взаємодії, як і показників прогресивного стану функціонування та розвитку правової системи України, або ж такі показники перебувають на початковому етапі, який не дозволяє зафіксувати їх як стабільні і постійні. Водночас зафіксовано деякі показники регресивного стану, як-от: відсутність реальної взаємодії за наявності формальних показників (щодо реалізації безпекових принципів з боку

універсальних і європейських регіональних стандартів); деформації взаємодії (і з боку універсальних та європейських регіональних міждержавних правових систем – застосування безпечових засобів і процедур, і з боку правової системи України – невиконання значної частини рішень ЄС з прав людини); перманентні реформування інституційної, функційної, нормативної частини правової системи, які реально не завжди забезпечують позитивні результати в контексті євроінтеграції тощо.

Висновки. В українській юридичній науці формуються стійкі уявлення про ідентифікацію правової системи України з континентальним (романо-германським) типом. У сучасних умовах дослідження спрямовані на вирішення питань, пов'язаних із внутрішньою будовою правової системи чи її євроінтеграційними процесами. Лише в деяких працях акцентується увага саме на питаннях юридичних критеріїв типологізації сучасних правових систем світу; ідентифікації правової системи України з континентальним правом, її взаємодії з міждержавними правовими системами (зокрема, європейськими); стану її функціонування та розвитку.

У межах цього дослідження було уточнено низку положень щодо ідентифікації правової системи України; з'ясовано стан її функціонування та розвитку, взаємодії з міждержавними правовими системами завдяки формуванню пізнавальних конструкцій «ідентифікаційний код правової системи» й «індикатор функціонування та розвитку правової системи», які дали змогу виявити реальний стан взаємодії, а також сформувані засоби розв'язання проблеми, які виникають у процесі розвитку правової системи.

У статті під ідентифікаційним кодом правової системи пропонується розуміти впорядковану сукупність найсуттєвіших юридичних ознак конкретного типу, які відображають особливості інституційної, функційної і нормативної частин правової системи. Результати аналізу дали змогу уточнити ідентифікаційний код правової системи України як правової системи континентального права: наявність значної кількості правотворчих суб'єктів зі широкими повноваженнями (єдиним органом законодавчої влади є Верховна Рада України, законодавчо визначені суб'єкти підзаконної правотворчості); наявність органу конституційного правосуддя – Конституційного Суду України; чітке розмежування правотворчої, правозастосовної і правотлумачної діяльності; наявність системи джерел права (нормативно-правові акти, нормативно-правові договори, правові звичаї); чітка ієрархія в системі нормативно-правових актів (Конституція України, закони України, підзаконні нормативно-правові акти) зі значущою роллю законів; наявність значної кількості кодексів; галузевий поділ системи права; переважаюча роль норм матеріального права; поділ системи права на публічне і приватне право; до системи юридичних актів належать також правозастосовні і правотлумачні (правоінтерпретаційні) акти.

До сучасних тенденцій варто зарахувати: формування правової системи під впливом міжнародно-правових стандартів, збільшення кількості міжнародних договорів, зближення зі системою загального права, посилення правової уніфікації.

Для поглибленої характеристики стану функціонування та розвитку правової системи України було запропоновано пізнавальну конструкцію «індикатор функціонування та розвитку правової системи» – систему показників відповідного стану її функціонування та розвитку. До типових показників належать: принципи правової системи, коло суб'єктів та їхні повноваження, види юридичної діяльності (правотворча, правозастосовна, правотлумачна) та її результати (юридичні акти), а також мета й результат функціонування правової системи. Показниками допустимих відхилень є: правова уніфікація, правове коригування юридичних актів, правова аналогія та інші способи подолання колізій й інших деформацій правової системи.

Стан розвитку правової системи, який характеризується як прогресивний, відображається такими показниками, як: зміна принципів права; поява нових правових засобів, які необхідні для досягнення мети; зміна показників взаємодії національної й міжнародних правових систем; тенденції до трансформації, перспективи появи нової моделі правової системи.

Регресивний стан характеризується низкою показників, як-от: невідповідність правової системи реальним соціальним умовам; деформації структурної організації; наявні правові засоби не забезпечують досягнення мети правової системи, або ж вони відсутні, або їх підмінено іншими соціальними засобами; за наявності формальних показників відсутня реальна взаємодія чи спрямованість на досягнення мети – це є свідченням втрати системою правової форми. У сучасних умовах спостерігається ще один варіант регресивного розвитку правової системи – використання формальних типових показників для досягнення іншої мети (не правопорядку). Така спотворена

(деформована) модель системи загрожує не тільки втратою правової форми, а й знищенням соціальної системи загалом.

Застосування пізнавальних конструкцій «ідентифікаційний код правової системи» та «індикатор функціонування та розвитку правової системи» дало змогу зробити висновок, що правова система України є однією із систем континентального типу, оскільки їй властиві відповідні ідентифікаційні ознаки.

Використовуючи у процесі дослідження правової системи конструкцію «індикатор функціонування та розвитку правової системи», вдалося виявити низку деформацій. Формальні типові показники загалом притаманні сучасній правовій системі України: сформовані основні принципи функціонування системи (демократична, правова, соціальна держава; принцип розподілу влади тощо); чимало правотворчих суб'єктів наділені повноваженнями щодо створення правотворчих актів, а ще більшим є обсяг їхніх правозастосовних повноважень (наприклад, Верховна Рада України має значною мірою правозастосовні (розпорядчі, організаційні тощо) повноваження і лише незначний відсоток законодавчих, що часто дає підстави політикам використовувати орган законодавчої влади України як політичну інституцію для забезпечення внутрішньогрупових (партійних) інтересів, а відтак правові засоби підмінюються таким засобом, як «політична воля», у разі неналежного застосування якого ніхто не несе відповідальності, що знижує ефективність правових засобів і є свідченням неієвності механізму їх застосування). Спостерігається, однак, вихід за межі повноважень (створення юридичних актів, які не передбачені законами, чи намагання надати їм тієї правової форми, яка не передбачена законом), наприклад, намагання назвати рішення вищих судів чи інші юридичні акти джерелами права за умови відсутності правотворчих повноважень у відповідних органів, які їх створюють. Інколи спостерігається звуження повноважень чи їх ліквідація без передавання цих повноважень іншим органам (наприклад, повноваження Конституційного Суду України щодо офіційного тлумачення законів України).

Не завжди на рівні законів України чи інших офіційних документів визначено порядок юридичної діяльності (відсутні типові регламентарні акти щодо підзаконної правотворчої діяльності); у процесуальних законах та інших офіційних документах немає положень щодо змісту, порядку здійснення і юридичної природи актів правотлумачення.

У межах допустимих відхилень немає типового порядку застосування засобів подолання колізій (правової аналогії), через це в юридичній літературі і практиці юридичні акти (правозастосовні чи правотлумачні) можуть називати джерелами права, а це посилює правовий різнобій. Чітко не визначено процесу правової інтеграції, що призводить до різноманітних недоліків, зокрема відсутній чіткий механізм реалізації процесів інтеграції з Європейським Союзом, який так і не завершений ще з 2004 року.

На спрямованість правової системи України до прогресивного стану розвитку вказує поява нових видів правотворчої діяльності і правових засобів забезпечення взаємодії суб'єктів, необхідних для досягнення мети системи. Проте спостерігаються й показники регресивного стану, як-от: зловживання коригуючою законодавчою діяльністю (наприклад, внесення змін до Конституції України 2004, 2010, 2014 років), що розбалансовує інституційну й нормативну частини правової системи України. Нормативна частина переобтяжена значною кількістю нормативно-правових актів (і законів зокрема). Закон України «Про правотворчу діяльність» потребує значного доопрацювання. Потрібно встановити чіткі критерії розмежування правотворчих і правозастосовних актів (центрального органу виконавчої влади, органів місцевих державних адміністрацій, органів місцевого самоврядування); визначити порядок об'єктивації правових звичаїв та порядок їх застосування; чітко визначити співвідношення міжнародних договорів й інших джерел права України. Варто звернути увагу і на значущість принципів міжнародного права, які сформовані ще у ХХ ст. й потребують трансформації відповідно до вимог сьогодення.

У процесі дослідження встановлено, що показники взаємодії правової системи України й міждержавних правових систем формуються зокрема і загалом відповідними пізнавальними конструкціями; показники допустимих відхилень і прогресивного стану функціонування та розвитку правової системи й міждержавної правової системи не мають чіткого вияву як постійно стабільні. Натомість фіксуються показники регресивного стану, зокрема часто спостерігається відсутність реальної взаємодії за наявності формальних показників; порушення безпекових принципів (і універсальних, і європейських регіональних); деформації взаємодії (і з боку міждержавних правових систем, і з боку правової системи України); перманентне реформування правової системи України, яке не відповідає сучасним реаліям.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Харитонова О.І., Харитонов Є.О. Порівняльне право Європи: Основи порівняльного правознавства. Європейські традиції. Харків: Одиссей, 2002. 592 с.
2. Оборотов Ю.М. Традиції та оновлення у правовій сфері: питання теорії (від пізнання до розуміння права): монографія. Одеса: Юрид. л-ра, 2002. 280 с.
3. Порівняльне правознавство (правові системи світу): монографія / за заг. ред. О.В. Зайчука, Н.М. Онищенко. Київ: Парламент. вид-во, 2008. 488 с.
4. Бехруз Х. Порівняльне правознавство: підручник. Одеса: Фенікс, 2009. 462 с.
5. Савчин М.В. Порівняльне правознавство. Загальна частина: навчальний посібник. Київ: Центр навч. л-ри, 2005. 200 с.
6. Луць Л.А. Сучасні правові системи світу: навчальний посібник. Львів: Юрид. ф-т ЛНУ імені Івана Франка, 2003. 247 с.
7. Великий тлумачний словник сучасної української мови: 250 000 / уклад. та голов. ред. В.Т. Бусел. Київ; Ірпінь: Перун, 2005. VIII, 1728 с. URL: <https://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0000989> (дата звернення: 02.10.2024).
8. Словник іншомовних слів: тлумачення, словотворення та слововживання / за ред. С.Я. Єрмоленко. Харків: Фоліо, 2006. 623 с.
9. Фещур Р.В., Шишковський С.В., Яворська Н.Р. Сутність та класифікація індикаторів соціально-економічного розвитку підприємства. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2012. № 749. С. 497–500.
10. Конституція України: Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 02.10.2024).
11. Про Кабінет Міністрів України: Закон від 27.02.2014 № 794-VII. *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-18#Text> (дата звернення: 02.10.2024).
12. Про центральні органи виконавчої влади: Закон від 17.03.2011 № 3166-VI. *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3166-17#Text> (дата звернення: 02.10.2024).
13. Про місцеві державні адміністрації: Закон від 09.04.1999 № 586-XIV. *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/586-14#Text> (дата звернення: 02.10.2024).
14. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон від 21.05.1997 № 280/97-ВР. *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 02.10.2024).
15. Кодекс законів про працю України: Закон від 10.12.1971 № 322-VIII. *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text> (дата звернення: 02.10.2024).
16. Про колективні договори і угоди: Закон від 23.02.2023 № 2937-IX. *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2937-20#Text> (дата звернення: 02.10.2024).
17. Про міжнародні договори України: Закон від 29.06.2004 № 1906-IV. *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1906-15#Text> (дата звернення: 02.10.2024).
18. Про судоустрій і статус суддів: Закон від 02.06.2016 № 1402-VIII. *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text> (дата звернення: 02.10.2024).
19. Про Конституційний Суд України: Закон від 13.07.2017 № 2136-VIII. *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-19#Text> (дата звернення: 02.10.2024).
20. Про Регламент Верховної Ради України: Закон від 10.02.2010 № 1861-VI. *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1861-17> (дата звернення: 02.10.2024).
21. Положення про порядок підготовки та внесення проєктів актів Президента України від 15.11.2006 № 970/2006. *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/970/2006#Text> (дата звернення: 02.10.2024).

22. Про затвердження Регламенту Кабінету Міністрів України: Постанова Кабінету Міністрів України від 18.07.2007 № 950. *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/950-2007-%D0%BF#Text> (дата звернення: 02.10.2024).
23. Про затвердження Правил підготовки проєктів актів Кабінету Міністрів України: Постанова Кабінету Міністрів України від 06.09.2005 № 870. *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/870-2005-%D0%BF#Text> (дата звернення: 02.10.2024).
24. Про засади державної регуляторної політики у справах господарської діяльності: Закон від 11.09.2003 № № 1160-IV. *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1160-IV>
25. Про Методичні рекомендації з підготовки та оформлення проєктів законів України, нормативно-правових актів Президента України, Кабінету Міністрів України, МНС та дотримання правил нормопроектної техніки: Наказ Міністерства з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи від 10.12.2007 № 851. *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0851666-07#Text> (дата звернення: 02.10.2024).
26. Про затвердження Положення про державну реєстрацію нормативно-правових актів міністерств, інших органів виконавчої влади: Наказ Міністерства юстиції України від 28.12.1992 № 731. *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/731-92-%D0%BF#Text> (дата звернення: 03.10.2024).
27. Про колективні договори і угоди: Закон від 01.07.1993 № 3356-XII. *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3356-12#Text> (дата звернення: 03.10.2024).
28. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон від 18.03.2004 № 1618-IV. *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення: 03.10.2024).
29. Господарський процесуальний кодекс України: Закон від 06.11.1991 № 1798-XII. *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text> (дата звернення: 03.10.2024).
30. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон від 06.07.2005 № 2747-IV. *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text> (дата звернення: 03.10.2024).
31. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон від 13.04.2012 № 4651-VI. *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 03.10.2024).
32. Стефанчук назвав «юридичною катастрофою» кількість чинних нормативно-правових актів. *Укрінформ*. 2023. 25 серп. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3752895-stefanchuk-nazvav-uridicnou-katastrofou-kilkist-cinnih-normativnopravovih-aktiv.html> (дата звернення: 03.10.2024).
33. Цивільний кодекс України: Закон від 16.01.2003 № 435-IV. *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 04.10.2024).
34. Кодекс торговельного мореплавства України: Закон від 23.05.1995 № 176/95-ВР. *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/176/95-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 03.10.2024).
35. Сімейний кодекс України: Закон від 10.01.2002 № 2947-III. *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text> (дата звернення: 03.10.2024).
36. Капліна О.В. Правозастосовне тлумачення норм кримінально-процесуального права: монографія. Харків: Право, 2008. 296 с.
37. Головатий В.Я. Уніфікація судової практики: загальнотеоретична характеристика: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2017. 18 с.
38. Про правотворчу діяльність: Закон від 24.08.2032 № 3354-IX. *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3354-20#Text> (дата звернення: 04.10.2024).
39. Козюбра М.І. Практична філософія права: монографія. Київ: Дух і Літера, 2024. 496 с.

40. Horodovenko V., Bondar O., Udovyka L. Justice in the Covid-19 era Through the Prism of Judicial Power. *Ius Humani Law Journal*. 2021. Vol. 10 (1). P. 51–72.
41. Luts L., Nastasiak I., Karmazina C., Kovbasiuk S. Prospects for the development of modern interstate legal systems in the context of globalization challenges. *Amazonia Investiga*. 2021. Vol. 10 (40). P. 233–243. DOI: 10.34069/AI/2021.40.04.23.
42. Луць Л.А., Настасяк І.Ю. Відповідність сучасних законів України міжнародно-правовим цінностям: гасло чи реальність? *Альманах права*. 2023. № 14. С. 145–151.